

УДК 330.3:338.2:378

Бреус С.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства**Київського національного університету технологій та дизайну***Ковальчук М.А.***студент**Київського національного університету технологій та дизайну***АКТИВІЗАЦІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ВНЗ
В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ****STRENGTHENING COOPERATION OF ECONOMIC ENTITIES
AND HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT
OF THEIR ECONOMIC SECURITY****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто основні аспекти активізації співробітництва суб'єктів господарювання та ВНЗ в контексті забезпечення їх економічної безпеки. Особливу увагу приділено нарощуванню рівня невідповідності підготовки студентів у ВНЗ потребам ринку праці, вимогам економіки та роботодавців, що справляє негативний вплив не тільки на фінансово-економічний стан підприємств, рівень їх економічної безпеки та призводить до зниження рівня економічного розвитку країни, але й створює загрози економічній безпеці вищих навчальних закладів, а відтак, і економічній безпеці держави.

Ключові слова: економічний розвиток країни, економічна безпека ВНЗ, економічна безпека підприємства, вищі навчальні заклади, ринок праці, роботодавці.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные аспекты активизации сотрудничества субъектов хозяйствования и вузов в контексте обеспечения их экономической безопасности. Особое внимание уделено наращиванию уровня несоответствия подготовки студентов в вузах потребностям рынка труда, требованиям экономики и работодателей, что оказывает негативное влияние не только на финансово-экономическое состояние предприятий, уровень их экономической безопасности и приводит к снижению уровня экономического развития страны, но и создает угрозу экономической безопасности высших учебных заведений, а следовательно, и экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическое развитие страны, экономическая безопасность вузов, экономическая безопасность предприятий, высшие учебные заведения, рынок труда, работодатели.

ANNOTATION

The article describes the main aspects of the intensification of cooperation of economic entities and higher education institutions in the context of their economic security. Particular attention is paid to the increase of the level of inconsistency preparation of students in universities with labor market needs, the requirements of the economy and employers, what adversely influence not only on Finance and Economic condition of enterprises the level of their economic security and leads to decrease in level of country economic development, but also creates a threat for higher education institutions, and therefore, the economic security of the state.

Keywords: country economic development, economic security of higher educational institutions, economic security of enterprise, higher education institutions, labor market, employers.

Постановка проблеми. Безпека будь-якої системи передбачає її здатність адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні фактори з метою свого самозбереження і розвитку. Це трактування повною мірою стосується і сфери

освіти. При цьому особлива увага має бути приділена забезпеченню економічної безпеки вищих навчальних закладів (ВНЗ) як власності їх економічної системи, яка повинна адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози з метою самозбереження і розвитку за допомогою перебудови внутрішньої структури та корекції параметрів функціонування [1]. Безпека освітньої установи характеризується економічними можливостями реалізації її цілей і завдань, а також формуванням необхідних умов господарської діяльності. Йдеться про необхідні умови життєдіяльності (функціонування) і можливості реалізації найважливіших потреб суспільства (як поза ВНЗ, так і всередині його) [1]. У цьому контексті, враховуючи те, що вищі мають багато спільних характерних рис з підприємствами, оптимізується призма сприйняття об'єктивної реальності функціонування ВНЗ у контексті їх взаємозв'язку з суб'єктами господарювання і важливої ролі в забезпеченні економічного розвитку України. Зазначене зумовлює необхідність розгляду економічної безпеки ВНЗ у системній єдності з такими елементами понятійної схеми: національна безпека – економічна безпека – економічна безпека країни – економічна безпека держави – економічна безпека підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти, які мають відношення до забезпечення економічної безпеки ВНЗ, та проблемні питання її забезпечення розглянуто в працях таких науковців, як: Т.М. Боголіб, Г.В. Козаченко, В.П. Мартинюк, Г.Д. Тюленев, І.С. Стеців та ін. Проте, віддаючи належне науковим здобуткам вчених у цій сфері, не одержали в науковій літературі комплексного висвітлення питання, пов'язані з необхідністю активізації співробітництва ВНЗ та суб'єктів господарювання в контексті реалізації інтересів вищих, потреб ринку праці, вимог економіки та роботодавців.

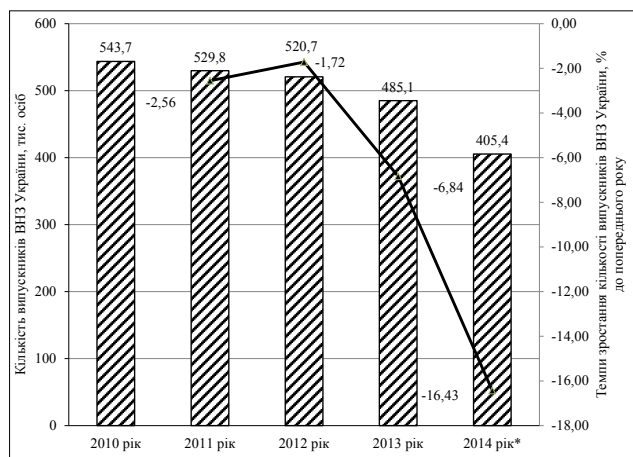
Мета статті полягає у визначенні теоретико-практичних аспектів забезпечення економічної

безпеки ВНЗ у контексті активізації їх співробітництва з суб'єктами господарювання з урахуванням інтересів вищів, потреб ринку праці, вимог економіки та роботодавців, а також необхідності розгляду економічної безпеки ВНЗ в системній єдності з національною безпекою, економічною безпекою, економічною безпекою держави та економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах нарощування процесів глобалізації та реалізації євроінтеграційних пріоритетів України необхідність активізації співробітництва ВНЗ та суб'єктів господарювання в контексті реалізації інтересів вищів, потреб ринку праці, вимог економіки та роботодавців набуває особливої актуальності. Враховуючи наявність спільних характеристик вищих навчальних закладів та суб'єктів господарювання, досягнення їх ефективного розвитку в контексті забезпечення їхньої економічної безпеки потребує в якості одного з ключових елементів здійснення підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних як на вітчизняному, так і на міжнародному ринку праці фахівців, які являють собою інтелектуальний потенціал нації та є основою економічного зростання держави.

За даними Державної служби статистики України [2], протягом 2010–2014 рр. спостерігається зменшення кількості випускників ВНЗ (до прийняття у Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. [3] ВНЗ поділялись за рівнями акредитації на ВНЗ I–IV рівнів) на 28,74% та 25,44% у 2014 р. відносно 2010 р. (рис. 1).

Якщо здійснити порівняння за період 2010–2014 рр. безробітного населення (за методологією МОП) у віці 15–70 років та кількості непрацевлаштованих випускників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗОНЗ) та ВНЗ за даними рис. 2 [4; 5], то досить вражаючим

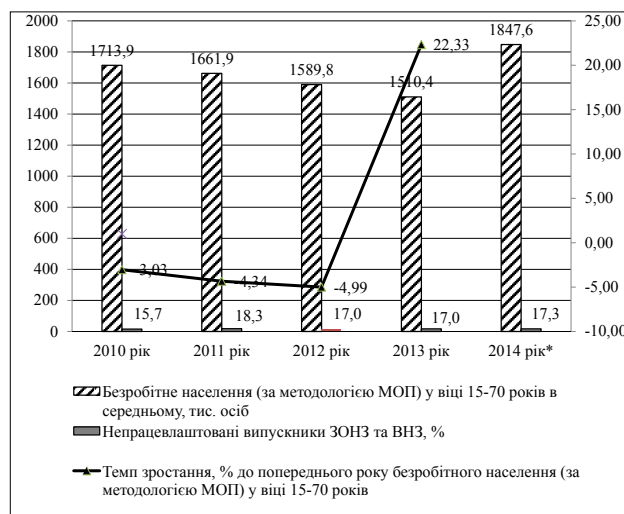
Рис. 1. Кількість випускників ВНЗ України та їх темп зростання у % до попереднього року [2]

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції

є переважання темпів зростання чисельності непрацевлаштованих випускників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗОНЗ) та ВНЗ над темпами збільшення кількості безробітних (за методологією МОП) у віці 15–70 років у 2014 р. відносно 2010 р. (110,19% та 7,8% відповідно).

Наведені дані на рисунках 1 та 2 свідчать про нарощування негативних тенденцій розвитку вітчизняної вищої освіти, у результаті дії яких відбувається поглиблення розриву якості підготовки фахівців для потреб економіки та зниження рівня матеріально-технічного забезпечення ВНЗ, що здійснюють підготовку фахівців.

Важливим фактором, що на це впливає, є збільшення кількості абітурієнтів, які вступають на популярні, однак не затребувані в сучасних умовах напрями підготовки/спеціальності та не віддають перевагу при вступі вкрай дефіцитним з точки зору забезпечення потреб промисловості й економіки в цілому спеціальностям, подальше працевлаштування за якими не є пріоритетним для них через низький рівень оплати праці на підприємствах та скорочення їх кількості в сучасних умовах. У результаті дії зазначеного фактору відбувається зменшення мобільності робочої сили, подальша локалізація випускників ВНЗ у великих містах.

Рис. 2. Безробітне населення та непрацевлаштовані випускники загальноосвітніх навчальних закладів та ВНЗ у 2010–2014 рр. [4; 5]

* Без тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь

Проте, незважаючи на зазначені тенденції, багато організацій відчувають дефіцит кваліфікованих бухгалтерів, фінансових аналітиків, податкових консультантів, юристів та інших фахівців при їх надлишку на ринку праці. Однією з причин цього є недостатність практичного досвіду більшості випускників ВНЗ та низький рівень їх підготовки (не обсяг отриманих знань, а здатність ефективно працювати у швидкоплинному професійному середовищі та гнучко реагувати на його вимоги) [6].

З метою виявлення відношення студентів до якості вітчизняної вищої освіти Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс» було проведено загальнонаціональне опитування студентів (у Криму, Донецькій та Луганській областях опитування не проводилося), результати якого порівнювались з результатами загальнонаціонального опитування студентів (проведене у березні 2011 р.) й результатами загальнонаціонального опитування населення України (відбулось у грудні 2014 р.) та були оприлюднені на круглому столі «Реформа вищої освіти: погляд студентів та експертів» [7].

Загалом опитані студенти оцінили якість вищої освіти в Україні за п'ятибальною шкалою у 2,8 бали, що є нижчим результатом за оцінку 2011 р. (3,5 бали). При цьому якість освіти у власній alma mater студенти оцінили трохи вище – у 3,2 бали (у 2011 р. – 3,6 бали). Найвище оцінюють якість своєї освіти студенти-юристи – 3,6 бали, найнижче – студенти суспільно-гуманітарного профілю – 3 бали. Досить інформативною є залежність якості освіти від успішності навчання самого студента. Так, «трієчники» (за п'ятибальною шкалою оцінювання) оцінили якість навчання у своєму ВНЗ у 2,7 бали; студенти з середньою оцінкою останньої сесії «4» – у 3 бали, а найбільш успішні студенти, з оцінкою «5», – у 3,4 бали. До найсерйозніших проблем вищої освіти, які потребують першочергового вирішення, більшість студентів відносять невизнання українських дипломів у світі (51%), невідповідність викладання вимогам ринку праці (41%), низький рівень якості освіти в українських ВНЗ порівняно зі світовим рівнем (32%), однак останнє не корелює з низьким професійним рівнем викладачів, на це вказали лише 9%. І лише 8% студентів незадоволені відсутністю повноцінного студентського самоврядування [7].

Зважаючи на зазначені студентами проблеми української вищої освіти, лише 13% студентів читали Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., що прямо стосується їхнього життя, 26% студентів цього Закону не читали, але знають його основні положення, більшість (61%) взагалі не в курсі («щось таке чули» – 35%, «навіть нічого не чули» – 26%). Переважна більшість вітчизняних студентів (69%) хотіли б навчатися за кордоном (найбільше – ті, що навчаються за технічним профілем, майже 80%). У 2011 р. таких охочих було 55%. Основною перешкодою навчанню за кордоном опитані називають нестачу коштів (на це вказали 71% студентів, у 2011 р. їх було 52%) та недостатнє знання іноземних мов (37,5% проти 34% у 2011 р.). Студенти, як і населення України загалом, вважають, що кількість ВНЗ повинна визначатися потребами ринку праці (52% населення і 46% студентів), а також їхньою спроможністю надавати справді якісну освіту (35% населення та 41% студентів) [7].

Сьогодні проблемою підготовки після вишів, діагностики якості потенціалу підготовки наукових кадрів ВНЗ стурбовані як на державному рівні (Міністерство освіти і науки України, Державна атестаційна комісія – ДАК), так і самі виші, які на підставі наукових досліджень пропонують модернізувати систему діагностики потенціалу підготовки наукових кадрів, розробити систему індикаторів її оцінки, створення алгоритму ранжування ВНЗ за рівнем підготовки кадрів. Підвищення якості підготовки фахівців вищої кваліфікації для наукової і науково-педагогічної діяльності, ефективності аспірантури є важливими завданнями на сучасному етапі розвитку економіки України з урахуванням необхідності підвищення фінансово-економічних показників діяльності підприємств, забезпечення як їхньої, так і економічної безпеки ВНЗ і, у кінцевому підсумку, забезпечення економічної безпеки держави.

Погіршення платоспроможності населення, зниження престижу науково-педагогічної і наукової діяльності сприяють нарощуванню загроз економічній безпеці ВНЗ. Зокрема, за даними Державної служби статистики України, кількість випускників ВНЗ, що прийшли на роботу в наукові організації, складала 1% від загальної чисельності зайнятих науково-дослідними розробками. При цьому, з одного боку, спостерігається значне зростання контингенту аспірантів і докторантів, що здобувають наукові ступені у вишах, з іншого, – зменшується інтерес молодих фахівців до подальшого підвищення рівня кваліфікації та їх чисельність в структурі наукових кадрів. У результаті відбувається істотна трансформація основних функцій аспірантури як джерела якісного поповнення кадрами вищої кваліфікації системи освіти ВНЗ. Вчені виявляють три складові цього процесу [6]:

– зміна структури кадрів промисловості, які проходять підготовку;

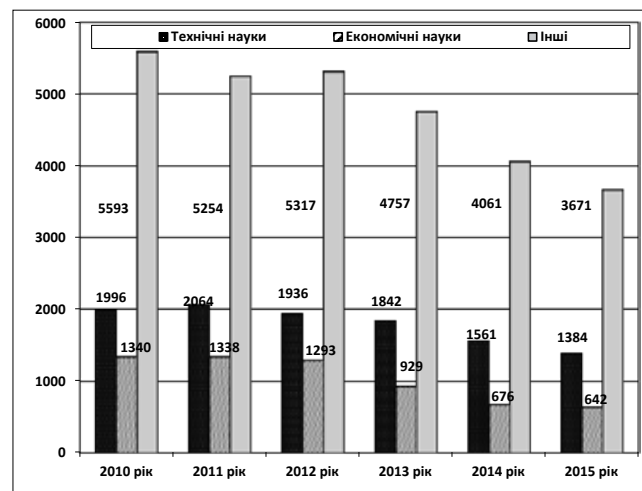

Рис. 3. Державне замовлення на підготовку фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у 2010–2015 рр. (аспірантура) [8–13]

– непропорційне збільшення аспірантів в гуманітарних сферах знань, передусім економістів, юристів, та скорочення їх кількості в сфері природничих, технічних і точних наук (рис. 3) [8–13];

– зниження якості дисертаційних робіт, відсутність різноманіття та актуальності при виборі тематики дослідження, а відтак, їх невисока практична орієнтованість на потреби економіки;

– значний «відтік» фахівців, які закінчили аспірантуру, із сфери освіти і науки з метою працевлаштування у інших сферах, де вищий рівень оплати праці: у банківській, фінансовій та бюджетній (державне управління) та у сфері послуг.

Аспірантура на сучасному етапі дозволяє задовольняти інтелектуальні потреби зацікавленої в цьому частини населення або за рахунок коштів держбюджету, або відносно невисокої, доступної для споживача плати за навчання. В цей же час її традиційна функція підготовки вчених мінімізована і вступає в протиріччя з потребами розвитку системи вищої освіти. Перспективні вимоги до високої якості підготовки випускників аспірантури припускають [6]:

– високу професійну компетентність, оволодіння сукупністю фундаментальних і спеціальних знань і практичних навичок, необхідних в трудовій діяльності;

– готовність, прагнення до професійного вдосконалення та інтелектуального розвитку і зростання;

– уміння моделювати, прогнозувати і проектувати нові інтелектуальні цінності і матеріальну продукцію;

– усвідомлення і розуміння тенденцій і перспектив розвитку науково-технічного прогресу, глобальних світових процесів, їх впливу на життєдіяльність людини, соціум, природне екологічне і соціальне середовище;

– високу міру комунікаційної готовності і здатності, інформаційну сприйнятливості і мобільність до діяльності в професійному і соціальному середовищі.

Якість і результативність підготовки кадрів вищої кваліфікації має багатовимірні характеристики, які включають кадрові, матеріально-технічні, фінансові, інформаційні, інфраструктурні ресурси і може оцінюватися по ефективності та інтенсивності їх використання як за валовими кількісними параметрами, так і по особистому вкладу професора ВНЗ. Якісно нові підходи до відбору викладацьких кадрів вищої школи, оцінки результативності їх професійної діяльності потребують пріоритетного вирішення таких завдань [6]:

– забезпечення системно високої мотивації викладачів у вдосконаленні своєї професійної майстерності і педагогічної культури;

– створення спектру умов для постійного зростання складу вчених ВНЗ;

– системне стимулювання припливу молодих кадрів у вищу школу.

Висновки. Зазначене дає підстави до висновків про те, що нарощування невідповідності рівня підготовки студентів у ВНЗ потребам ринку праці, вимогам економіки та роботодавців, що спостерігається в сучасних умовах розвитку економіки України, справляє негативний вплив не тільки на фінансово-економічний стан підприємств, рівень їх економічної безпеки і призводить до зниження рівня економічного розвитку країни, але й створює загрози економічній безпеці вишів, а відтак, і економічній безпеці держави.

Задля підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання та ВНЗ, а у кінцевому підсумку – економічної безпеки держави, доцільним вбачається реалізація комплексу заходів в контексті активізації співробітництва підприємств і вишів. До основних з таких заходів можуть бути віднесені ті, що передбачають [14]:

– організацію співробітництва із підприємствами та організаціями з метою підвищення кваліфікації та набуття першої або другої вищої освіти їх працівниками. Підприємства та організації можуть направляти своїх працівників на основі домовленостей та угод із ВНЗ на навчання. Іншою корисною стороною такої співпраці є пряме врахування потреб роботодавців під час підготовки потенційних працівників. Тобто ВНЗ може надавати освітні послуги не тільки у вигляді першої або другої вищої освіти, але й у вигляді короткострокових курсів та курсів підвищення кваліфікації, що призведе до зростання доходів ВНЗ;

– організацію співпраці із органами служби зайнятості з метою перенавчання безробітних, що може бути корисним з точки зору збільшення чисельності абітурієнтів та інших споживачів освітніх послуг. Така робота є більш корисною не стільки з точки зору істотного збільшення кількості споживачів освітніх послуг, що надаються ВНЗ, скільки з тієї точки зору, що вона спроможна внести додатковий вклад у збільшення кількості абітурієнтів та зростання доходів ВНЗ від здійснення основної діяльності;

– організацію проведення та впровадження інших освітніх продуктів із залученням потенційних споживачів таких продуктів. Великий ВНЗ на основі попередньо укладених угод може бути провайдером та контролером у освітніх програмах за різними міжнародними сертифікатами. Причому споживачами таких освітніх програм можуть бути як ті ж самі студенти, які вже отримують у ВНЗ вищу освіту, так і персонал підприємств (організацій). Такий комплексний підхід, з одного боку, дозволить отримати більшу кількість освітніх послуг студентам ВНЗ, а з іншого – сприятиме підвищенню рівня економічної безпеки ВНЗ і суб'єктів господарювання. Інші освітні продукти, у тому числі й дистанційне навчання на основі використання сучасних інформаційних технологій (проведення навчання на

основі віддаленого доступу), бізнес-курсів тощо, не стануть заміною основного освітнього продукту (вищої освіти), але можуть сприяти розширенню асортименту освітніх послуг та отриманню ВНЗ додаткових доходів, а також справити позитивний вплив на покращення іміджу вищих навчальних закладів.

Також підвищенню рівня економічної безпеки ВНЗ, як зазначено в праці [14], сприятиме збільшення доходів від інших видів діяльності, зокрема, розширення обсягу послуг, пов'язаних із основним видом діяльності, що надаються науково-дослідницькими підрозділами ВНЗ, зокрема тими, що займаються або можуть займатися розробкою програмного забезпечення. Це дозволить несуттєво (у порівнянні із доходами від основної діяльності, пов'язаної з наданням вищої освіти) збільшити доходи ВНЗ, що позитивним чином вплине і на його економічну безпеку, і на економічну безпеку підприємства (організації).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Матюх С.А. Особливості формування економічної безпеки вищого навчального закладу / С.А. Матюх [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.knutd.com.ua/our-publication/533/565/5496/>.
2. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Основні показники ринку праці (річні дані) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Безробітне населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2010–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Антонова О.М. Стабілізація і розвиток кадрового потенціалу ВНЗ як найважливіша умова забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу / О.М. Антонова, В.В. Жебка // Black Sea, Tbilisi, Georgia, scientific journal of academic research. – 2014.
7. Лавриненко І. Система вищої освіти – хворий у передінфарктному стані / І. Лавриненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.racurs.ua/855-systema-vyschoyi-osvity-ce-hvoryu-u-peredinfarktnomu-stani>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення [...]». Перелік від 14.07.2010 р. № 580 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-2010-%D0%BF/page>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення [...]». Перелік від 29.06.2011 р. № 709 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/709-2011-%D0%BF/page2>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення [...]» від 17.05.2012 р. № 583 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/583-2012-%D0%BF/page2>.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на [...]». Перелік від 20.05.2013 р. № 362 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/362-2013-%D0%BF/page2>.
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на [...]». Перелік від 11.06.2014 р. № 212 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/212-2014-%D0%BF/page6>.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на [...]». Перелік від 01.07.2015 р. № 462 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/462-2015-%D0%BF>.
14. Тюленев Г.Д. Основні напрями підвищення економічної безпеки вітчизняних ВНЗ / Г.Д. Тюленев // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25(1). – С. 217–228 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ectmepi_2013_25\(1\)_27.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ectmepi_2013_25(1)_27.pdf).